

kulturális, hanem társadalmi, politikai téren is.

A szegedi csoport türelmetlenül várta a „hazai” színeket, a mozgáskultúra látványát. Lelki szemünk, agyunk reléi előtt már megjelentek a zene hangsúlyos ritmusváltásai, a pergő lábú lányok, fiúk látványa.

Volt az előadásban számomra valami megfoghatatlan. Táncuk szeretete, öröme, bánata, elutasítása (ezt a kezük tartása jelezte), elismerésre, tapsra készítette a nagyszámú nézőközönséget. A táncosok személyes varázsa, fiatalságuk, a zenéhez készített koreográfia mintha mind azt sugallaná: ilyenek vagyunk! A tánc szerves része a kézmozdulatok művészi kivitelezése. Térben-időben való elhelyezésük könnyűvé, légiessé tette az előadást. A táncosok arca sugárzott a boldogságtól, a fogadtatás félelmétől. Színpadi mozgásuk állandó hullámvásban tartotta a látványt. Nem lehetett nem odafigyelni. A zene változó ritmusa, erős, néha andalító, majd gyors fordulatokkal tüzdelt: üzte a nézőt a szenvedélyek felé. Az érzelmek fokozása, a látvány boldogságot váltott ki.

Szinte tapinthatóvá vált a táncoló tűz látványa. A zene és a tánc néhol sejtelmesen erotikus kisugárzása büszkévé tett: hiszen mi, magyarörmények szintetizáljuk a múltat és a jövőt az Európai Unióba lépő Magyarországon.

A műsor végén a szervezők megajándékozták az együttesek koreográfusait. Felejthetetlen élmény volt a meglepődött nagykövet arcát látni, amikor felhívták a színpadra. Tabibian urat is megtisztelték egy csekély, magyarországi emlékkel.

A nagykövet úr köszönetet mondott a szép gesztusért, majd kijelentette: az ajándék nem őt, hanem a fellépő fiatalságot illetné, akik hazájuk életéből ízelítőt adtak.

Köszönjük a nagyszerű élményt, amely varázslatossá tette az estet, amit velük együtt éltünk át.

Oláh István László

* Az eseményről előző, 2003. áprilisi számunkban rövid híradást adtunk. Itt kérünk elnézést olvasóinktól, mert az örmény nagykövet nevét Jivan R. Tabibian alakban írtuk (tehát a nem latin betűs nyelvek angol átírása szerint), pedig a magyar helyesírás az ilyen nyelvek névátírására vonatkozóan a fonetikus írásmódot teszi kötelezővé.

(Mentségünkre szolgál, hogy a pontosság kedvéért a nevet a Bécsben dolgozó nagykövet úr névjegykártyájáról másoltuk át.) Tehát a nagykövet úr: Dzsiván - *a szerk.*

Utánnnyomás az Élet és Tudomány 1998. július 24-i számából

Négykaréjos kápolnák nyomában

A Szent Anna-kápolna és „testvérei”

Csíksomlyó búcsúja messzeföldön híres; templomát ilyenkor tömegek hada keresi fel még a határon túlról is. Bár nem látogatja akkora zarándoksereg, de sokkal ősbibb búcsújáró hely a Szent Anna kápolna. Ha kicsi is, eredetének kutatása időben és térben messzire visz.

Vákár Tibor, a kiváló festőművész-építész Székelyföld építész-szemmel című albumában van egy színes krétarajz, amelyen két, látszatra hasonló megjelenésű kápolna áll egymás mellett békésen. A kép címe: Szt. Anna-kápolnák, s a szerző a következő magyarázatot csatolja hozzá: „Gyergyószentmiklós északi dombján, 1087 m. magasán, testvéri közelségben építették a magyar és az örmény kápolnát. A két kicsi festői épület a Székelyföld népi építészetének kedves

kifejezője, az Anna-napi búcsújárások színhelye. Július 26-a körül a gyergyói falvakból a hívek olvasóval és búcsúénekeket énekelve mint keresztalja kapaszkodtak fel ide. A kegyes erdei kirándulás gyakran majálisban folytatódott, s fenyőalja-, róka-gomba-, hirip-, és kokojzaszedéssel ért véget".

Sajnos, kokoj(s)zaszedésről (áfonyaszedésről) szó sem lehetett, miközben felkapaszkodtam az Anna-kápolnához, hiszen ottjártamkor az északi lejtőket még hófoltok takarták. Igen, csak így, egyes számban Anna-kápolnát említhetek: a kettő közül ugyanis a kelet felőli kápolnát már csak romjai jelzik, pedig hány évszázadon keresztül dacoltak ott fenn a gyergyói medence hideg szeleivel úgy, mint két ikertestvér! Így álltak ott akkor is, amikor Orbán Balázs meglátogatta őket, s így említi a Székelyföld leírása című művében; „A Békénytől jobbra eső, havasok színvonaláig emelkedő Csobod tetőn két kápolna büszkélkedik, egyik az örményeké, másik a rom. katolikusoké; ez utóbbit a hitrege szerint egy pásztor annak emlékére építtette, hogy néma fia azon a helyen szólalt meg."

Mi tagadás, szerzőnktől ennél alaposabb leírásokhoz vagyunk szokva, Az is furcsa, hogy az éles szemű nagy utazó nem figyelt föl a két épület közötti lényegi eltérésre. Míg ugyanis a mára rommá vált kápolna egységes építmény, addig a nyugati Szent Anna-kápolna szentélye valamikor önálló, úgynevezett centrális, központos építmény - egy négykaréjos templom - volt. Délnyugati ívét helyettesítve, a templom bővítéseként a XVIII. században barokk stílusú, téglalap alakú hajóval toldották meg. Az eredeti templomból megmaradt három karéja központi térrel együtt az új templom szentélyeként működött tovább.

Egy négykaréjos templom felépítése és lefedése sokkalta bonyolultabb feladat egy olyanénál, amely az általában megszokott hosszanti tér és a csatlakozó szentélyrész együttese. Kitűzése még csak megvalósítható egyszerű műszaki segédeszközökkel, ám az íves falrészek felépítése - legyen az akár kőből, akár téglából -, majd ennek egy kupolaszerkezettel való lefedése már jóval összetettebb feladat. Joggal föltehető tehát, hogy egy ilyen komplikált megformálású építmény kialakítását a vallási előírások indokolták.

A négykaréjos alaprajzban nem nehéz felismerni a görögkeresztet, illetőleg Csemegi József útmutatásai alapján az ebbe berajzolható, bajtól óvó jelképet; a négyes lánckeresztet (az apotropaion). Az építők szemében a négyes lánckereszt a tökéletes szimmetriának, a zártságnak és lezártságnak a jelképe: megbonthatatlan, a gonosz számára hozzáférhetetlen alakzat volt. A korai pogány felfogásokra később vallási tézisek rakódtak. Marosi Ernő írja: „A középkor felfogása szerint a világ teremtésének folyamata nem más, mint határozott számarányok megteremtése. A négyes szám a korabeli felfogás szerint a világ rendjét kifejező szimbolikus számjegy. A világ rendszerét a négy évszak, a négy fő- és teológiai erény, a négy paradicsomi folyó, a négy szimbolikus fa, a négy evangélista, a történelem négy korszaka fejezi ki."

Analógiákat keresve, a hazai négykaréjos templomainkat áttekintve, elsőként a pápóci Szent Mihály-kápolna érdemel említést. Mindkettőnek téglazug az építőanyaga, mindkettő kétszintes, s az emeletre a nyugati karéj falába mélyített lépcsőfeljáró vezet. Mindkét templomot a XIII. század elején építhették. Szlovákiában, az egykori Szepes megyei Harasztón láthatunk még egy érdekes, négykaréjos templomot. Ennek központi magja egy háromszintes toronyépítmény, s ehhez csatlakozott minden oldalon egy-egy karéj az alsó szinten. A későbbiek során a templomot - az Anna-kápolnához hasonlóan - az egyik karéjt elbontva téglalap alakú hajóval bővítették.

Az összehasonlításból nem maradhat ki a határtól nem túlságosan messze levő délkelet-erdélyi guraszádai templom sem. Ennek négyszögletes középtere a harasztéhoz hasonlóan erőteljes toronyként emelkedik ki, karéjai azonban nem félkör, hanem félellipszis formájúak. Varázslatos hangulatú ennek az ortodox templomnak a belső légköre, falain fantáziadús freskók díszlenek.

Erdély területén a szabályos négykaréjos templomok közül viszonylagos épségben kettő

található: a gyergyószentmiklósi Szent Anna-kápolna és a székelyudvarhelyi Jézus szíve-kápolna. Ez utóbbit nem bővítették, így kupolás lefedése az Anna-kápolna egykori külsejére is emlékeztet. De vajon honnan kerülhetett a középkori Magyarország területére ez a különös alaprajzi kialakítás? Hol kereshetjük négykaréjos templomaink előképeit? Tőlünk nem is olyan messze keletre van egy ország, amelynek történelme nem kevésbé hányattatott a mienkénél. Örményország az első volt a világon, ahol a kereszténységet államvallássá tették. Az örmény egyházat 301-304 között Világosító Szt. Gergely (Krikorisz Lusavorics) szervezte meg. A korai örmény templomok a IV. században még egyhajós és apszisos szerkezetűek voltak, míg az V. században - alighanem szír hatásra - megjelentek a bonyolultabb központú terek. Egyidejűleg a kezdetekben nagyon egyszerű liturgia is sokat színesedett a szír szertartások bizonyos elemeinek átvételével.

A VI. század második felében épült négykaréjos elrendezésű örmény templomok első ismert példája, a masztarai Szt. János-templom. E templomok sajátos formavilágát valószínűleg nem az egyházi liturgia követelményei szabták meg, hanem az az igyekezet, hogy azok a Szt. János evangélista által leírt (Jelenések könyve 21,9-27) Új Jeruzsálem templomhoz legyenek hasonlatosak. Ugyanakkor kézzelfogható módon a földi, evilági Jeruzsálemnek a keresztények számára legfontosabb helye, a Szent Sír-bazilika Anasztaszisz tere adott mintát a papok és az építészek - vagy talán a pap építészek - számára. A valamikori vesztőhely területén, a Koponyák hegyén (a Golgotán), Krisztus sírbatételének színhelyén 325-333 között épült fel a Szent Sír bazilika. Ennek a lelke a középterében a sírbarlangot magában foglaló központi egység. Így aztán a korabeli templomok formavilágára részben a Szent Sír-templom, részben pedig Szent János apokaliptikus látomása hatott, vagyis e kettőnek magasabb szinten való ötvözése volt a templomtervezők feladata.

Az örmény egyház központja: Szurp Ecsmiadzin temploma, valamint Zvartnoc püspöki palotája és temploma szép példái a Szentírás, az alaprajzi és a homlokzati arányrend meg a statika művészi harmóniájára. Ezeknek és a hozzájuk hasonló örmény templomoknak a formavilágában kereshetjük a gyergyószentmiklósi Anna-kápolna előképét is. Mivel a város, Gyergyószentmiklós az erdélyi örménységnek egyik központja, föltehető, hogy esetleg az örmény bevándorlók hozták magukkal ezt az érdekes, a középkori Magyarország templomainak külső megjelenítését olyannyira színessé tevő templomformát. De az is nyilvánvaló, hogy keletről érkezett őseink szintén ezt a formavilágot szívták magukba a Kárpát-medence felé igyekezve.

A jeruzsálemi Szent Sír-templom hatása természetesen nem csak nálunk, hanem Nyugat-Európában is megjelent. Ezek közül a központos elrendezésű templomok közül hozzánk, magyarokhoz a római Santo Stefano Rotondo áll a legközelebb. Ezt azért az egykori magyar zarándoktemplomért kaptuk cserébe, amelyet a római Szent Péter-székesegyház felépítésekor és miatta romboltak le. Ennek a templomnak minden egyes eleme és ezek arányai tökéletes összhangban vannak a mennyei Jeruzsálem szentírásbeli leírásával. (Bár ez a zarándoktemplom, amelynek tulajdonjogán már régóta a németekkel osztozunk, szerényen húzódik meg a rengeteg római építészeti látnivaló között, mégis különös élményt jelent fölkeresni, már csak azért is, mert falai között számos magyar vonatkozású emlékannyal találkozhatunk.)

Északon méreteiben a legimpozánsabb hasonló felépítésű templom Brugge központi temploma lehetett. Mára már csak az alapfalai láthatók a flandriai város közepén. Ma is áll azonban az angliai egyetemi város, Cambridge kerektemploma, amelyet a hagyományos angliai brass-rubbing technológiával munkálkodó amatőr sírlapmásolók és gyűjtők mindig jelenlévő csapatának szorgos működése közben tekinthetünk meg. Mégis, a nyugat-európai központos templomok számát és az egyházi életben betöltött szerepét messze meghaladja a Kárpát-medence egykori központos építményeinek a száma. Ez utóbbiak mind arra utalnak, hogy őseink hitéletében a liturgia és a Szentírás bizonyos elemei hangsúlyosabban jelentek meg.

Dékány Tibor

Az utánközlésű cikkhez tartozik legújabb információnk:

Örömmel értesítjük kedves Olvasóinkat, hogy az örmény katolikus kápolna felújítva várja az odalátogatókat. 2000-ben Jakabffy Ernő nagyösszegű adományával segítette az Örmény Katolikus Egyháztanácsot, hogy a helyreállítás megkezdődhessen. Ehhez csatlakozott több alkalommal az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület. Lázár János áldozatos munkával vállalta fel a kivitelezés megszervezését, amelynek eredményeként ismét régi pompájában áll az örmény katolikusok kis kápolnája, amelyben idén húsvétkor már szertartást is végeztek. A felszentelésig azonban még további belső munkálatokra van szükség, de a pénz elfogyott. Ismét kérjük adakozó testvéreink adományait, hogy felszentelésre kerülhessen e kis ékszerdoboz-kápolna. A felújításról 19 perces videofilmbe számolt be a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Egyháztanács, melynek operatőre, rendezője Lázár János. Gratulálunk és köszönjük, hogy megmentették az utókornak őseink kis remekművét.

Otthonról haza

Barangolás őseink földjén, Erdélyben 2003-ban

Bihar, Erdővidék, Etelköz, Gyimes, belső-Erdély

Útvonal: Budapest - Ártánd - Nagyvárad - Belényes - Magyarremete - Köröstárkány - Mézged - Kiskoh - Brád - Déva - Nagyszeben - Bácsfalu - Kisbacon - Barót - Vargyas - Nagyajta - Bereck - Ojtoz - Gorzafalva - Gyimesbükk - Hidegség - Gyimesfelsőlok - Csíkszereda - Zetelaka - Székelyvarság - Farkaslaka - Enlaka - Kőröspatak - Bözödújfalva - Erdőszentgyörgy - Ártánd - Budapest

Időtartam: 8 nap (2003. aug. 23-30.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb.: 2600 km (a helyi terepjáró autóbuszok teljesítményével együtt)

Utásbiztosítás: Credit Suisse Rt.